

LEENDE
2466

STERKSEL

TRANSPORT-MIDDELLEIDING...
SPOORWEG

MAARHEEZE

4030

STATION LOS-EN LAAD-
PLAATS

EN ELEC. LAAGSP. NET

TE VESTIGEN
KLEIN- EN MIDDEL-
INDUSTRIE

TE VESTIGEN
GROOT-
INDUSTRIE

HUGTEN

WATER LEIDING

CRANENDONK

GEMEENTEHUIS
CRANENDONK

EINDHOVEN

MAARHEEZE - WEERT 10 Km.
NAAR

ROERMOND

WILLEMS

EL

BUDEL.

WEG-MARK. - BELG. GRENS

NT

KAY OL

EEN WELVAARTSPAN VOOR MAARHEEZE IN DE JAREN '50 **Burgemeester Van Schaik op de Jaarbeurs**

door Jac. Biemans

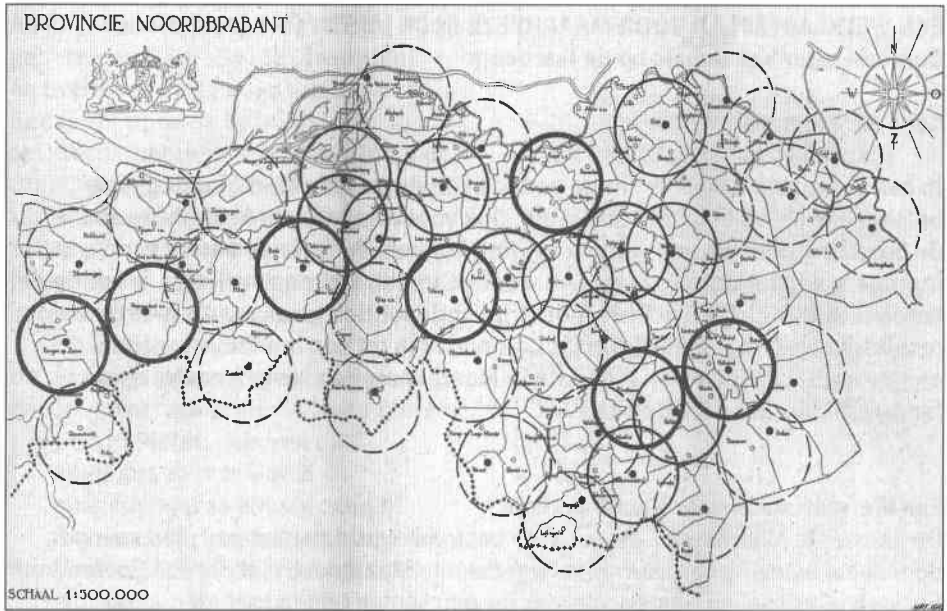
In een aantal opzichten vormt de periode van de Tweede Wereldoorlog een belangrijke breuk in de geschiedenis. Ook voor een dorp als Maarheeze zou je de bezettingstijd als een waterscheiding kunnen zien. Na de oorlog vond een ingrijpende heroriëntatie plaats en werd gebroken met de eenzijdige focus op de landbouw. Er werd een actieve industrialisatiepolitiek gevoerd, die niet zonder resultaat bleef. Tegelijkertijd werd Cranendonck tot een landbouwcentrum omgevormd. Landbouw en industrie in Maarheeze; een burgemeester op de Jaarbeurs; hoe zat dat allemaal?

Een Welvaartsplan voor Noord-Brabant

De gemeente Maarheeze - die tot 1997 bestond - was ontstaan per 1 januari 1925 door samenvoeging van de vroegere gemeente Maarheeze met die van Soerendonck (inclusief Sterksel en Gastel). De vier dorpen samen telden toen zo'n 2500 inwoners, in 1947 circa 3300 (zonder de 'gestichtsbewolking' van Providentia te Sterksel).

Die bevolkingstoename van Maarheeze was niet uniek. In de hele provincie Noord-Brabant was de bevolking in de eerste helft van de twintigste eeuw bijna verdubbeld. In de wederopbouwperiode boog het provinciaal bestuur onder leiding van de inspirerende commissaris Jan de Quay (1946-1959) zich, gesteund door een aantal nieuwe specialistische adviesorganen, over de gevolgen van deze ontwikkeling voor het naoorlogse Brabant. In de jaren 1947-1949 publiceerde de provincie een drietal brochures die de aanzet vormden tot een Welvaartsplan voor de provincie Noord-Brabant. Samen met het eveneens bekend geworden driedelige standaardwerk 'Het Nieuwe Brabant' (1952-1955) boden deze publicaties een perspectief op de nieuwe tijd. Maar tegelijkertijd wel vanuit een conservatieve blik die het authentieke en katholieke Brabant moest beschermen (1).

In het Welvaartsplan werd geconstateerd dat de werkgelegenheidsmogelijkheden in Brabant geen gelijke tred hielden met de bevolkingstoename. De landbouw bood te weinig perspectieven, emigratie was maar voor een deel een oplossing. De in Noord-Brabant al goed vertegenwoordigde industrie moest uitkomst bieden en versneld worden uitgebreid. Het overgrote deel van de toenemende bevolking zou in de industrie haar bestaan moeten vinden. Dat betekende de overgang (van veelal de landbouw) naar een andere beroepsstand, een ander maatschappelijk milieu en een andere woonplaats. De opstellers van het Welvaartsplan zagen morele en maatschappelijke gevaren bij deze overgang. Rector W.M. Bekkers (de latere bisschop), directeur van de Katholieke Actie in het Bisdom 's-Hertogenbosch, was een van die adviseurs. Hij citeerde in dit verband een treffende passage uit een van

De beroemde kaart met cirkels rond industriecentra uit het Welvaartsplan voor Noord-Brabant, 1948 (collectie J. Biemans, 's-Hertogenbosch).

de encyclieken van vorige pausen: *“Het materiaal komt ruw in de fabriek en verlaat deze veredeld, maar de mens komt edel in de fabriek en verlaat deze vervuurd.”* Ook stelde hij dat de nieuwe industrie vele vreemdelingen zou aantrekken die niets met het Brabantse – katholieke – karakter gemeen hadden (2).

De opstellers van het plan suggereerden daarom de overgang zo geleidelijk mogelijk te laten verlopen via aanverwante beroepen, milieus en plaatsen. Dit laatste vertaalde zich in een bekend geworden kaart van Noord-Brabant met daarop cirkels rond respectievelijk bestaande, verder te ontwikkelen of nieuwe industriecentra. Die gingen ervan uit dat de afstand tussen woon- en werkplaats niet meer dan 6 kilometer van elkaar mocht liggen. Deze opzet kwam tegemoet aan wat commissaris De Quay als de eerste van twee wensen over ‘de noodzakelijke industrialisatie van Noord-Brabant’ in zijn inleiding op genoemde brochures schreef: *“1^e (...) men late de mensen zo veel mogelijk in hun eigen sociaal en plaatselijk milieu. 2^e men late de ondernemer een vrijheid inzake de plaats van vestiging der industrie.”* Dit laatste kon wel beïnvloed worden door indirecte maatregelen van de overheid: verbetering van onderwijs, aanleg van industrieterreinen en verbetering van infrastructuur, huisvesting en dergelijke (3).

In het gemeentehuis van Maarheeze op Cranendonck vond op 6 april 1951 de oprichting van de Stichting Industrievestiging in de Poort van Brabant plaats. Opname van 25 juni 1954 (collectie J. Biemans, 's-Hertogenbosch).

Ontwikkelingen in Maarheeze

Van belang voor onze streek was, dat Maarheeze in het Welvaartsplan een cirkel had gekregen. Op de kaart van de industriespreiding (maart 1948) was de gemeente opgenomen als nieuw te ontwikkelen industriekern. Maarheeze behoorde hiermee tot de gemeenten op het Noordbrabantse platteland die door het aantrekken van middelgrote bedrijven werkgelegenheid moest gaan bieden voor het arbeidspotentieel in de omliggende streek.

De bevolking van de gemeente Maarheeze vertoonde in 1947 nog een sterk agrarisch karakter. Van de beroepsbevolking vond circa 57,6 % haar bestaan in de landbouw en 23,2 % in de nijverheid. Van de 142 gemeenten waren er maar 25 met een meer belangrijke plaats voor de landbouw dan Maarheeze (4). Het gemeentebestuur van Maarheeze viel na de oorlog voor een belangrijk deel in de vooroorlogse plooi terug. Rob H. van Schaik, burgemeester sinds 1936, werd na de bezetting in zijn ambt hersteld. Bij de wethoudersverkiezing van 1946 werd Gerrit Beenders uit Sterksel (wethouder sinds 1939) herkozen. Soerendonkenaar Willem van den Wildenberg volgde toen zijn dorpsgenoot W. Schellekens op, die het jaar daarvoor in de plaats van de oudgediende Toon Liplijn was gekomen. In het college van B en W zou dit wethoudersduo Beenders-Van den Wildenberg uit de kleinere kernen tot in de woelingen van de vroege jaren zeventig zijn positie behouden (5).

Onder leiding van deze burgemeester en wethouders boog de gemeenteraad zich na de oorlog over de uitdagingen van de tijd: de materiële en geestelijke zorg van de inwoners. Gastel, Maarheeze, Soerendonk en Sterksel moesten de oorlog achter zich laten, opbouwen en de toekomst tegemoet gaan.

In oktober 1947 was het hiervoor reeds aangehaalde eerste deel *'Praeadvies. In zake een Welvaartsplan voor de provincie Noord-Brabant'* verschenen. Het bevatte de bijdragen en conclusies in grote lijnen van een die maand gevoerde discussie over industriespreiding in Noord-Brabant. Deze conclusies werden uitgewerkt door de Provinciale Raad voor de Welvaart die in de loop van 1948 haar voorstellen voor gedecentraliseerde industrialisatie tijdens verschillende bijeenkomsten met burgemeesters, deskundigen, werkgevers en anderen besprak (6). Vanaf deze tijd lag de taak bij het Maarheezer gemeentebestuur om na te denken over de industrievestiging. En dat was geen eenvoudige, want het gemeentebestuur achtte zich niet in staat dit alleen aan te kunnen pakken. Daarom werd besloten tot oprichting van een speciale stichting met deskundigen, die zich hiermee moest bezighouden. En zo kwam op donderdagmorgen 5 april 1951 een bijzonder gezelschap op het gemeentehuis van Cranendonck bijeen. Naast burgemeester R.H. van Schaik, de beide wethouders G. Beenders en W. van den Wildenberg, en ambtenaar Herman L. van den Wildenberg waren notaris B.H. Lunter uit Eindhoven (voorheen Budel) en een negental vertegenwoordigers van lokale of regionale organisaties aanwezig. Burgemeester Van Schaik dankte de aanwezigen die bereid waren in een nieuwe stichting zitting te willen nemen. Hij schetste de achtergrond van deze stichting: er was sprake van een steeds groeiend arbeidsoverschot in deze gemeente. Het Welvaartsplan voor Noord-Brabant had het gebied tussen Maarheeze en Deurne als ontwikkelgebied benoemd en de gemeente Maarheeze aangewezen als rayongemeente voor industrie. Daarom was het een dringende eis werkgelegenheid te scheppen. De burgemeester stelde: *"Wanneer het groeiende arbeidsoverschot niet wordt opgevangen dan zal dit leiden tot verpaupering en ontwrichting van het maatschappelijk en economisch leven dezer plattelandsgemeente. Koste wat koste, moet dit vermeden worden. Het gemeentebestuur beseft levendig, hetgeen in deze omstandigheden te doen staat."* Van Schaik somde de grote mogelijkheden van de gemeente op: er zijn honderden hectaren geschikt voor industrieterrein, onmiddellijk gelegen aan de spoorlijn die noord met zuid-Nederland verbindt, aan het [weliswaar ongebruikte JB] spoorwegstation, aan de rijksweg, aan gas [de mijngasleiding liep door Maarheeze JB], waterleiding en elektriciteit en aan Beneluxpartner België. Maarheeze bood naar zijn mening dus vele kansen, maar het was moeilijk de 'goede waar' aan te prijzen, ook omdat het het gemeentebestuur ontbrak aan contacten met industriëlen. De burgemeester vervolgde: *"Het is daarom, dat wij ons zo gelukkig prijzen, dat jij, die door Uw belangrijke functies, welke jij in de industrie-wereld bekleedt, in een stichting, welke tot doel heeft de vestiging van industrie in de gemeente Maarheeze te bevorderen, zitting hebt willen nemen. Wij mogen niet verwachten, dat de stichting, waarin jij thans zitting gaat nemen, veel*

STICHTING INDUSTRIEVESTIGING IN DE POORT VAN BRABANT

BESTUUR

Dr. K. W. H. VERBEEK
Dr. H. DORST
Dr. J. J. W. VERBEEK
Dr. J. W. G. VERBEEK
Dr. V. A. G. MOORHUIS
Dr. W. VERBEEK
Dr. H. F. VERBEEK
Dr. H. VERBEEK
Dr. H. W. VERBEEK
Dr. J. VERBEEK

ADRES

DE WERKSTAD
MAARHEEZE
TELEFOON 15

DATUM

NR.

I/ 835

ONDERWERP

Industrie-vestiging.

MIJNE HEREN,

Hierbij hebben wij de eer U te doen
toekomen, een situatie-tekening van onze in de
Gemeente MAARHEEZE gelegen industrie-terreinen.

Gaarne Uw berichten tegemoetzijnde,
verblijven wij,

Hoogachtend,

p/o HET BESTUUR VAN DE STICHTING INDUSTRIEVESTIGING
IN DE POORT VAN BRABANT

Voorzijde van de folder van de Stichting met een opsomming van de bestuursleden en ondertekening van voorzitter Van Schaik. Op de achterzijde stond een luchtfoto van een industrieel complex met de tekst: "Dit zou uw fabriek kunnen zijn, na vestiging in de Poort van Brabant".

van Uw kostbare tijd in beslag gaat nemen – dit is ook niet de bedoeling– doch wij mogen wel verwachten, dat de stichting Uw volle belangstelling zal gaan genieten, dat de stichting uw volle sympathie zal krijgen, opdat de stichting ten volle aan haar doelstelling zal kunnen beantwoorden.”

Daarna las notaris Lunter uit Eindhoven de conceptakte voor. Hij stelde: *“Het is mij een buitengewoon genoegen de geboorte te mogen meemaken van dit wicht, waarbij ik als vroedmeester heb mogen staan. Moge het voorspoedig opgroeien tot welvaart van de gemeente Maarheeze.”* Dit ‘wicht’ was de ‘Stichting Industrievestiging in de Poort van Brabant’, waarin zitting hadden Mr. K.W.H. Berger, directeur van de Amsterdamse Bank te Eindhoven (7); Drs. F.J.W. Gijzels, secretaris van de Kamer van Koophandel en wethouder te Eindhoven; Drs. H.A.G. Moonen, directeur van het Economisch Technologisch Instituut (E.T.I.) te Tilburg; Drs. B.P. Speetjens, medewerker van het E.T.I. te Tilburg; Drs. J. Wouters, directeur van het Gewestelijk Arbeidsbureau te Eindhoven; J. H. (Jan) Swinkels, voorzitter van de N.C.B. Afdeling Maarheeze; W. H. (Willem) Derks, vertegenwoordiger van de plaatselijke landbouworganisaties; Ir. J.W.G. (Jan) Koenraadt, grootgrondbezitter te Maarheeze, voorzitter van het Waterschap Wegschap Somerense Heide en raadslid van de gemeente Maarheeze; J.M.C. (Jac.) Winters, voorzitter van de afdeling Maarheeze van de Dicoesane Katholieke Middenstandsbond, tevens raadslid en tot slot burgemeester R.H. van Schaik (8). Hierop werd de akte gepasseerd en ondertekend door de heren Van Schaik, Koenraadt en Derks. Tot voorzitter werd benoemd de burgemeester, tot secretaris én penningmeester de heer Herman van den Wildenberg.

Jaarbeurs en andere activiteiten

Er kwamen al direct de nodige plannen op tafel, tot nu toe tevergeefs reeds ingezet door de gemeente. Op de eerste plaats het plaatsen van een reclamebord voor industrie-vestiging, dat echter voorlopig was afgewezen door de provincie omdat het belang niet zou opwegen “tegen de schade die aan de schoonheid der omgeving zou worden toegebracht”. En dat terwijl de industrieplannen van Maarheeze al goedgekeurd waren en de gronden langs de spoorlijn hiervoor waren aangewezen. Daarnaast was er de samen met Someren en Budel gevoerde actie om weer treinen in Maarheeze te laten stoppen die nog niet tot resultaat had geleid. Ook deze actie zou door de Stichting kunnen worden opgepakt. Deze zou de motieven van industrievestiging, zoals het arbeidsoverschot en het tekort aan landbouwgronden, waardoor vele jonge boeren verplicht waren een andere richting te kiezen, moeten gebruiken om industrie aan te trekken. De burgemeester stelde dat het de bedoeling was de gronden hiervoor, mits het in het belang van de gemeente was, zo voordelig mogelijk te verstrekken. Op voorstel van de aanwezige adviseurs werd een lokale werkcommissie ingesteld die, gesteund door de adviezen van de deskundigen, moesten werken aan het maken van folders, het promoten onder de bevolking, het bevorderen van schoolbezoek (o.a. ambachtsscholen) door de jeugd en het verlenen van tegemoetkoming

De pas van de Utrechtse Jaarbeurs voor burgemeester Van Schaik van de Stichting, 1953 (collectie Heemkundekring, Budel).

in de vervoerskosten naar ambachtsscholen. Besloten werd aan de raad van de gemeente Maarheeze een subsidie van 3000 gulden voor de stichting te verzoeken. Na de bijeenkomst in het gemeentehuis volgde een excursie naar de gemeentegronden aan het spoor waar het industrieterrein gepland was, en tenslotte een maaltijd in Hotel 'Noord-Brabant' aan de Kerkstraat, "tijdens welk maal door de commissieleden felicitaties werden gericht aan het gemeentebestuur van Maarheeze met haar voortvarende burgervader aan het hoofd", merkte een verslaggever van een krant op (10).

En inderdaad, het moet gezegd worden: het vooruitgangsgeloof dat bij de provincie en met name bij de inspirerende commissaris De Quay leefde ('Brabant is aan kop' noteerde hij regelmatig in zijn dagboeken), vond in Maarheeze weerklank en een lokale exponent in de persoon van de daadkrachtige en bevlogen burgemeester Rob van Schaik. Niets was hem in deze jaren te veel om zijn gemeente voor het voetlicht te brengen. Eén van de acties van de Stichting Industrievestiging Poort van Brabant, die landelijk aandacht van de media wist te trekken was de eenmansstand van de burgemeester op de Utrechtse Jaarbeurs in 1953 en 1954. In de pers werd zijn verleden als koffiehandelaar geschetst en zijn betekenis als bestuurder. De aankoop van landgoed Cranendonck, de vestiging van het gemeentehuis daar, evenals een landbouwschool, huishoudschool en proefboerderij voor Zuid-Nederland met proefstation werden vermeld. Hoewel Van Schaik hier tevens de belangen van zijn buurgemeenten behartigde, lag de nadruk op de promotie van

Ee-koopman in de magistratuur **Burgemeester maakt op jaarbeurs propaganda voor zijn dorp**

Achter de bossen verscholen ligt op ongeveer 15 kilometer van Eindhoven de kleine, landelijke gemeente Maasheeze, een verzameling van vier kleine dorpjes met 4.200 zielen.

De oppervlakte moge klein zijn, Maasheeze schroomt niet zich in de wereld te doen gelden. De burgemeester, de heer Van Schaik, behandelt op de Jaarbeurs als good will-ambassadeur de belangen van zijn gebied bij handel en industrie.

Stammend uit een geslacht dat een naam had verworven in de koffiëhandel, is de heer Van Schaik op jeugdige leeftijd met koffie vertrouwd geraakt. Hij bezocht de koffiëplantages in Sao Paulo en bereisde vrijwel geheel Brazilië van noord naar zuid. In de crisisjaren liep de koffië echter hard achteruit en hij keerde naar Nederland terug.

Hier boorde hij een nieuw terrein aan en ging zich verdiepen in de geheimen van de magistratuur. In 1946 werd de heer Van Schaik burgemeester van Maasheeze, waar hij onmiddel-

**Ambassadeur
van
„Brabants
poort”**

lijk zijn activiteit ontplooidde. In 1938 werd daar het grote landgoed Cranendonk, dat eens in het bezit is geweest van het Huis van Oranje, aangekocht en hierop werd een aardig gemeentehuis gebouwd.

In 1946 verrees op het landgoed een landbouwschool en kort daarna een huishoudschool. En thans legt men de laatste

hand aan een proefboerderij, die voor het gehele zuiden zal dienen en ook een proefstation voor gemengde bedrijven, dat als dependance van het proefstation te Hoorn, als het eerste regionale proefstation in Nederland kan worden beschouwd.

Nu Eindhoven niet meer mensen opneemt vanwege de spreiding van de industrie, is er een terrein in Maasheeze rijp gemaakt voor industriëvestiging. Op een landkaart in de stand op de Jaarbeurs staat de ligging van dit terrein aangegeven, op slechts enkele kilometers van de Belgische grens.

De burgemeester staat weliswaar als eenling in de stand, doch hij treedt daar op als vertegenwoordiger van de stichting „Industriëvestiging in de poort van Brabant” en behartigt tevens de belangen van zijn buurgemeenten.

Bericht uit het Dagblad Trouw over burgemeester Van Schaik op de Jaarbeurs, 9 september 1953 (collectie Heemkundekring, Budel).

Maasheeze als ideale vestigingsplaats voor handel en industrie. “Ik voel mij net als prins Bernhard,” liet de burgemeester optekenen. Nieuwe industrieën konden zich vestigen op gunstig gelegen grond die slechts 1 gulden per vierkante meter kostte. Nadat er in 1952 al eerste contacten waren gelegd, kwam er uiteindelijk in de loop van 1954 een overeenkomst met de N.V. Philips tot stand over de aankoop van 20 ha. industrieterrein van de gemeente Maarheeze, met het recht op koop van nog 20 ha. binnen tien jaar. Philips was op zoek naar een locatie buiten Eindhoven voor een aantal van haar chemische activiteiten en vond die, met een enthousiast gemeentebestuur, in Maarheeze. Hier, op het industrieterrein ‘Den Engelsman’,

Gezicht op de Philipsfabrieken aan de Dr. A. Philipsweg in Maarheeze, prentbriefkaart uit 1958 (collectie J. Biemans, 's-Hertogenbosch).

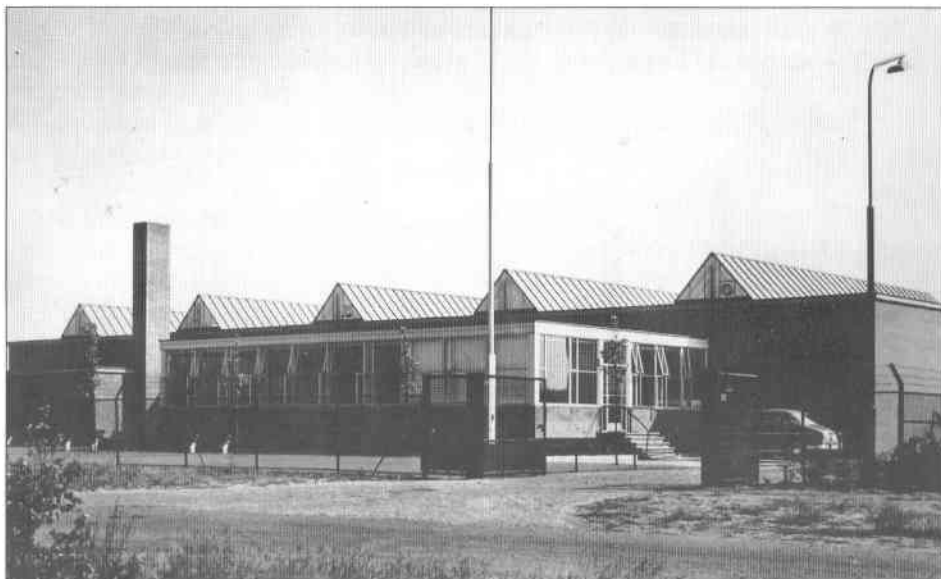
werd nog in 1954 de eerste spade in de grond gezet voor de eerste fabriek. In totaal verrezen tussen 1955 en 1959 vier gebouwen die chemische producten of onderdelen fabriceerden voor de lichtgroep van Philips. Op 24 april 1959 werd Philips Maarheeze officieel geopend. Ruim 350 werknemers vonden er rond die tijd emplooi. De in 1957 gebouwde 'toren' bepaalde, tot de sloop in 2013, de skyline van Maarheeze.

Ook een tweede bedrijf dat zich in die jaren in Maarheeze vestigde bestaat hier al enige jaren niet meer. In 1955 kwam als tweede Eindhovens bedrijf de metaalindustrie N.V. Nolte naar Maarheeze en vestigde zich niet ver van Philips aan de inmiddels tot Dr. Anton Philipsweg omgedoopte weg over het industrieterrein. Het bedrijf was gespecialiseerd in de fabricage van metalen lichtmasten en bood werk aan enige tientallen werknemers.

In dezelfde jaren bouwde de Maarheezer firma Winters een nieuwe frisdrankenfabriek aan de Weerterweg. Ook hier vonden honderden Maarheezer boerenzoons emplooi in een andere bedrijfstak, maar wel in eigen dorp. Precies zoals het Brabantse welvaartsplan het voorstond (11).

Landbouwcentrum Cranendonck

De actieve gerichte politiek en het juiste inspelen op toevallige omstandigheden leidden ertoe dat de noodzakelijke omschakeling van werkgelegenheid in het naoorlogse Maarheeze succesvol was. Daarbij ging de opkomst van industrie overigens samen met het gelijktijdige ontwikkelen van de buurtschap rond het

De lichtmastenfabriek van Nolte aan de Dr. A. Philipsweg. Prentbriefkaart uit 1957 (collectie J. Biemans, 's-Hertogenbosch).

gemeentehuis op Cranendonck als landbouwcentrum. Hier verrezen in de jaren veertig en vijftig, met steun van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond en met gelden uit het Marshallplan onder meer een R.K. lagere landbouwschool met onderwijzerswoning, een r.k. lagere huishoudschool en Mater Amabilischool, een landbouwproefstation ('proefboerderij') en een proefbedrijf voor pluimveeteelt. En ook de ontginning van het moerasgebied het Goor nabij Soerendonk, dat 100 ha. landbouwgrond zou gaan opleveren hoort tot de activiteiten die de gemeente Maarheeze na de oorlog ondernam om de welvaart van haar bevolking te bevorderen.

Het is vreemd te moeten constateren dat van al deze toen op het gebied van landbouw en industrie zo vol overgave bevochte activiteiten anno 2015 zeer weinig meer over is...

Noten

1. Zie de bijdragen van Jan Walravens 'Lonkend perspectief of afschrikwekkend toekomstbeeld? Het Welvaartsplan voor Noord-Brabant (1947-1949) en Piet de Kroon 'Nu het oude Brabant niet meer bestaat, moeten we het nieuwe uittekenen' in: Piet de Kroon e.a, *In verband met Brabant. Beschouwingen bij het vijftigjarig bestaan van het PON* (Tilburg 1997), resp. 15-34 en 201-220.

2. W.M. Bekkers, 'Het Religieus-Ethisch aspect van verdere Industrialisatie van Noord-Brabant' in: *Praeadvieszen. In zake een Welvaartsplan voor de Provincie Noord-Brabant* (z.p. oktober 1947), [hierna aangehaald als *Praeadvieszen 1*], 9-15, aldaar 9.
3. J.E. de Quay, 'Inleidende probleemstelling' in: *Praeadvieszen 1*, 5-8, aldaar 7. De kaart is te vinden in: *Praeadvieszen. Ter concretisering van een Welvaartsplan voor de Provincie Noord-Brabant 2* (z.pl. maart 1949), [verder: *Praeadvieszen 2*], naast p. 6.
4. *Rapport bevattende de resultaten van een sociaal-economisch onderzoek in de gemeente Maarheeze* (Tilburg: ETIN, maart 1954), 17 en [*Een onderzoek naar]De Landbouw in Maarheeze* (Eindhoven: Rijkslandbouwconsulentschap, 1953).
5. Regionaal Historisch Centrum [RHC], Eindhoven, Archief Gemeentebestuur Maarheeze 1811-1946, inv. nrs. 354-355 (notulen gemeenteraad 1938-1949).
6. Deze uitwerkingen werden in maart 1949 gebundeld in twee vervolgendeeltjes *Praeadvieszen 2* en 3. Zo werd op 21 oktober 1948 de concept spreidingsnota besproken door onder meer burgemeesters. Zie Walravens (hierboven noot 1), 32.
7. Karel Berger was gehuwd met Virginie van Schaik, dochter van katholiek staatsman Josephus Robertus Hendricus van Schaik (1882-1962), verwant met de Maarheezer burgemeester, die van 1 juli tot 10 augustus 1944 ondergedoken was bij het echtpaar Berger-Van Schaik in Eindhoven.
8. Zie voor Swinkels, Derks, Koenraadt en Winters resp: J. Biemans, 'Ze bouwen huuzen daar kunde doorhinne kieken' In gesprek met Frans Swinkels' in: *Aa-kroniek* 25 (2006), 4 (december), 217-232; A.G.W.G. van Asten, 'Willem Derks, een echte Sterkselnaar' in: *Heemkronijk* 1981 nr. 3-4 (Jubileumboek), 188-206; H. Jaspers, 'Ir. Jan Koenraadt' in: *Aa-kroniek* 18 (1999) 3 (september), 177-183 en J. Biemans, 'De bakker van de brouwer in Maarheeze. In gesprek over bakker Jac Winters in Maarheeze' in: *Aa-kroniek* 34 (2015) 2 (juni), 95-115.
9. RHC Eindhoven, Archief Stichting Industrievestiging in de Poort van Brabant, 1951-1952, notulen vergadering 5 april 1951. Met dank aan Frank Schoots. Collectie Heemkundekring, Budel, Knipselmap 'De Baronie van Cranendonck' (1936-1960), 29: knipsel uit onbekende krant, april 1951: 'Stichting Industrievestiging in de Poort van Brabant. Onder de rook van Eindhoven biedt Maarheeze industrieterrein'.
10. Idem.
11. Zie onder meer S.H. Winkelmolen, *Budel en Cranendonk voorheen en thans* (Budel z.j. (1961)/1977), H. XVII, I, B 5 en III, F; G.F.C. Bellemakers, *In vroeger tijden. Philips Ligh-ting Deurne/Maarheeze* (Roermond, 1999) en Collectie Heemkundekring, Budel, Knipselmap 'De Baronie van Cranendonck' (1936-1960), 14-18, 20-26, 34-36, 40-42, [50-51].

Omslag van het boek van Johan Otten,
'Duivelskwartier'.